

Snežana PEJOVIĆ

MEĐUNARODNA KONFERENCIJA O CRKVENIM ARHIVIMA I BIBLIOTEKAMA U KOTORU, 17. i 18. april 2002.

Konferencija pod nazivom "*Crkveni arhivi i biblioteke. Međunarodna iskustva u zaštiti, valorizaciji, obradi i prezentaciji kulturnog blaga koje se čuva u ovim institucijama*", održana je u Kotoru 17. i 18. aprila 2002. godine. Na inicijativu nevladine organizacije Centra za njegovanje i prezentaciju dokumentarnog naslijeđa Kotora (CDK) "Notar" ovaj skup je organizovan zajedno sa Međunarodnim arhivskim savjetom - Sekcijom za crkvene arhive i arhive vjerskih zajednica¹ (u daljem tekstu ICA/SKR).

Inače, Centar "Notar" je, u decembru mjesecu 1999. godine, osnovala grupa stručnjaka iz Kotora, čiji je stručni i naučni interes vezan za najstarije pisane izvore i rano štampani materijal, koji je u posjedu Crne Gore i koji je se nalazi pohranjen u Kotoru, u državnim i crkvenim institucijama, kao i privatnim kolekcijama.² Organizacija broji 6 članova, koji predstavljaju operativni tim, i 9 stalnih saradnika, koji se uključuju po potrebi i interesovanju u pojedine projekte; to su uglavnom osobe koje brinu o arhivskom i bibliotečkom materijalu u crkvenim institucijama u Kotoru ili drugim kulturnim institucijama. Kako je prioritarna aktivnost «Notara» podizanje svijesti o značaju pomenutog materijala koji datira

¹ Međunarodni arhivski savjet je nevladina organizacija koja broji trenutno više od 1500 članova iz preko 170 zemalja. To je najveća asocijacija arhivista u svijetu koja okuplja nacionalne arhive, stručna udruženja arhivista, regionalne i lokalne arhive i arhive drugih organizacija, kao i pojedince. (Državni arhiv Crne Gore je od prošle godine član ove asocijacije). Ova organizacija djeluje kroz 10 sekcija koje su ustanovljene na zahtjev članstva radi efikasnije razmjene zajedničkih profesionalnih interesovanja i upražnjavanja stručnih aktivnosti, među njima je i Sekcija za crkvene arhive i arhive vjerski zajednica. Njen predsjednik je dr Helmut Baier. (*International Council on Archives – Section of Archives of Churches and Religious Denominations; ICA/SKR*)

² Najstarija sačuvana dokumenta su iz XI vijeka i pohranjena se u biblioteci Franjevačkog samostana sv. Klara u Kotoru.

iz ranog srednjeg vijeka, pisanog starim pismima i na stranim jezicima, isto kao i njegova obrada, zaštita i prezentacija, članstvo se okuplja prema stručnoj osposobljenosti za rad na ovim izvorima i prema naučnom interesu. Članarina se ne plaća, a Centar »Notar« pokušava da za svoje projekte nađe donatore i sigurne izvore finansiranja u Crnoj Gori i van nje.

Programska aktivnost CDK »Notara« može se sažeti u nekoliko tačaka:

I – Koordiniranje saradnje svih institucija i pojedinaca sa teritorije opštine Kotor koji posjeduju dokumentarno nasljeđe, koji su profesionalno upućeni na rad sa istim ili imaju profesionalno znanje u poslovima zaštite, obrade i prezentacije istog.

II – Popularizacija stručne djelatnosti vezane za indentifikaciju, zaštitu, valorizaciju, obradu i prezentaciju dokumentarnog nasljeđa.

III – Edukacija i usavršavanje na polju arhivistike, paleografije, diplomatike, bibliotekarstva, stranih jezika, kompjuterskih disciplina.

IV – Stručno-naučna djelatnost.

V – Izdavačka djelatnost.

VI – Saradnja u zemlji i inostranstvu.

U prioritete svog djelovanja »Notar« stavlja podsticanje saradnje sa srodnim udruženjima, institucijama i pojedincima u zemlji i inostranstvu. Glavni razlog je svakako taj da se grad Kotor i njegovo područje od 1979. godine nalaze na Listi svjetske kulturne baštine UNESCO-a. Prema tome, veća briga o zaštiti, valorizaciji i prezentaciji nepokretnog i pokretnog spomeničkog blaga Kotora je i obaveza i grada i Crne Gore, kako prema svojoj državi, tako i prema međunarodnoj zajednici. Protekli desetogodišnji period, koji je na ovom području bio obilježen raspadom Jugoslavije, ratovima u okruženju, razarajućom inflacijom, naročito se nepovoljno odrazio na stanje kulturne baštine i brigu o njoj. Sankcije Ujedinjenih nacija su suspendovale svaku saradnju sa srodnim institucijama u inostranstvu, a prekinula se i ona između republika bivše zajedničke države, Jugoslavije. Tako je dio svjetske kulturne baštine koji se čuva u Kotoru ostao van međunarodnih standarda zaštite i zakonskih regulativa. Zato je sada pred stručnjacima težak posao da se animiraju važne međunarodne institucije kako bi pružile stručnu i materijalnu pomoć da ovo kulturno blago bude adekvatno svom značaju zaštićeno i dostupno javnosti.

S tim ciljem »Notar« je kontaktirao **Sekciju za crkvene archive i archive vjerskih zajednica u Međunarodnom arhivskom savjetu** i njenog predsjednika **dr Helmuta Baiera**, želeći da se u Kotoru održi predavanje o najnovijim dostignućima u Evropi i svijetu vezanim za brigu o arhivskom i bibliotečkom materijalu koji je pohranjen u crkvama. Smatrali smo da su takva saznanja od velike važnosti, kako za Crnu Goru, tako i za zemlje u njenom okruženju, jer su međuvjerski sukobi na tlu bivše Jugoslavije upravo vrlo razorno djelovali na crkvenu kulturnu baštinu. Takođe, novoformirane državne granice na ovim prostorima obično ne konvergiraju sa crkvenim jurisdikcijama, što

dodatno usložnjava problem na zaštiti cjelovitosti fundusa unutar jedne države. Potom kod nas trenutno nejasan status Crne Gore u novoj Jugoslaviji, otežava da se jasno definiše, tj. detaljnije zakonski reguliše odnos države prema kulturnom nasljeđu koje je vlasnost crkava na teritoriji Crne Gore u smislu zajedničke obaveze i sinhronizovanog djelovanja države i crkve na njegovom očuvanju. Posebno je to izraženo kada je u pitanju dokumentarno nasljeđe, pa dolazi do raznih pojava (namjerne ili nenamjerne) nebrige, otuđivanja, falsifikovanja ili pogrešnog tumačenja izvora, a veoma često, iz objektivnih ili subjektivnih razloga, nije omogućen ni slobodan pristup dokumentima. Sve to prati nedostatak finansijskih sredstava i u budžetu Crne Gore i kod crkava, koja su neophodna za rješavanje ključnih problema, kao što je obezbjeđenje adekvatnog prostora za smještaj arhivskog i bibliotečkog materijala crkava, nabavku adekvatne opreme, obezbjeđenje propisanih klimatskih uslova za njihovo čuvanje, a poseban problem je nedostatak kadra koji bi se stručno bavio obradom i zaštitom tog nasljeđa.

Zbog svega navedenog, dr Helmut Baier je sugerisao da se umjesto predavanja o crkvenim arhivima i bibliotekama organizuje konferencija na kojoj bi se iz više uglova razmatrala pomenuta problematika kroz razmjenu iskustva više zemalja. U pripremi skupa pošli smo sa stanovišta da treba prikazati stanje kakvo je trenutno u pojedinim zemljama Evropske unije, kao i, kroz rad ICA/SKR, kakvo je u svijetu; takođe, nastojali smo da se uporedo prikaže stanje u najznačajnijim crkvenim arhivima i bibliotekama u Crnoj Gori kod sve tri konfesije (pravoslavne, katoličke i islamske), kao i situacija u nekim od zemlja našeg okruženja. Tako je na Konferenciji izloženo 9 referata, koje su pripremili stručnjaci iz Njemačke, Holandije, Mađarske, i 15 koreferata predstavnika crkvenih i državnih institucija iz Crne Gore, Austrije, Hrvatske i Albanije.³ Spriječeni su bili da dođu predstavnici Slovenije i Italije.

³ Referati: 1. dr Helmut Baier (Njemačka), *Medunarodna aktivnost crkvenog arhiva: Sekcija crkvenih arhiva i arhiva vjerskih zajednica pri Međunarodnom arhivskom savjetu*; 2. dr Michael Diefenbacher (Njemačka), *Izbjegavanje oštećenja na arhivskoj građi*; 3. Agnes Berecz (Mađarska), *Savremeni razvoj crkvenih biblioteka u Mađarskoj*; 4. prof. dr Reimer Witt (Njemačka), *Standardi na polju arhivskih zgrada*; 5. Jan C. M. van Haastrecht (Holandija), *Zaštita kulturnog nasljeđa uz pomoć arhiva. Od trajne vrijednosti*; 6. Rev. dr Erzsébet Horváth (Mađarska), *Finansijski odnos između Mađarskih državnih i crkvenih arhiva*; 7. dr Helmut Baier, *Arhivi i Evropska unija*; 8. Walter Schulz (Njemačka), *Osnivanje biblioteke Johannes a Lasco u Emdenu*; 9. dr Helmut Baier, *Arhivsko zakonodavstvo i zaštita podataka u njemačkim crkvenim arhivima*. Koreferati: 1. Johannes Ebner (Austrija), *Udruženje austrijskih biskupskih arhivista*; 2. Stjepan Razum (Hrvatska), *Briga za crkvene arhive u Zagrebačkoj nadbiskupiji*; 3. dr Shaban Sinani i Eduard Zaloshnja (Albanija), *Kodeksi u Albaniji*; 4. monah Pavle Kondić (Crna Gora), *Anagrafi i crkveni Ljetopisi. Istorijsko-etnografski izvori Arhiva Mitropolije crnogorsko-primorske*; 5. don Anton Belan (Crna Gora), *Biskupski arhiv Kotor*; 6. protojerej stavrofor Momčilo Krivokapić (Crna Gora), *Arhiv*

Konferencija je imala i praktični dio koji je obuhvatio obilazak crkvenih arhiva i biblioteka i Državnog arhiva Crne Gore - Istorijskog arhiva Kotor, kao i Katedrale i ostalih značajnih crkava u Kotoru. U diskusiji i zaključcima, posebno od strane učesnika iz inostranstva, ocijenjeno je da je Konferencija bila uspješna i da bi bilo korisno na sličan način pokrenuti i organizovati takve skupove i u drugim zemljama. Takođe, jedan od zaključaka je da se materijal sa Konferencije publikuje u vidu zbornika radova u izdanju Centra "Notar" i ICA/SKR.

Sa sadržinom i rezultatima rada Konferencije je, zahvaljujući dobroj praćenosti kroz medije, bila upoznata i šira javnost u Crnoj Gori. To je posebno bilo važno da bi se svima skrenula pažnja, a posebno državnim i crkvenim vlastima, na bogato nasljeđe koje posjeduju crkve kod nas, a koje je često prepušteno brizi i entuzijazmu pojedinaca uposlenih u tim institucijama. Za uspješnost Konferencije bilo je vrlo značajno sudjelovanje u organizovanju skupa ICA/SKR, kao i prisustvo stručnjaka iz raznih zemalja. Zahvaljujući tome, kao i izboru teme o kojoj se do sada nije na ovakav način govorilo u Crnoj Gori, postignut je značajan efekat, posebno kod crkvenih institucija. U tom smislu posebno treba istaći odaziv i trud crkvenih lica, čak i crkvenih velikodostojnika, koji su pripremili saopštenja i aktivno se uključili u rad ovog skupa. Organizatori i učesnici Konferencije iz drugih država tokom svog dvodnevnog boravka u Kotoru bili su sa posebnom pažnjom i uvažavanjem primani od strane crkvenih lica, koji nisu krili svoje oduševljenje da je na ovakav način data važnost njihovom radu i nasljeđu o kojem brinu. Možda su u tom smislu bile podsticajne i riječi dr Helmuta Baiera na otvaranju skupa: «Niko ne može dovoljno da sačuva svoj identitet bez arhiva i biblioteka. Ne treba zaboraviti da mi služimo za evoluciju mentalnih, tjelesnih i duhovnih snaga učenih pojedinaca čovječanstva i na prvom mjestu omogućavamo ujedinjenu Evropu čuvajući naše kulturno blago u arhivama i bibliotekama.»

Ova konferencija, između ostalog, jeste pokušaj da vrijedno kulturno blago koje posjedujemo, vratimo pod okrilje i brigu međunarodne javnosti. Za to nam je potrebna i stručna i finansijska potpora van granica Crne

i biblioteka Srpske pravoslavne crkve Kotor; 7. Bajro Agović (Crna Gora), Osnovna informacija o stanju arhivske građe u posjedu Islamske zajednice u Crnoj Gori; 8. Jasmina Rastoder (Crna Gora), Arhiv barske nadbiskupije; 9. padre Vito Smoljan (Crna Gora), Teološki profil knjižnice i arhiva Franjevačkog samostana sv. Klare u Kotoru; 10. Jelena Antović (Crna Gora), Fondovi i zbirke crkvenih arhiva i biblioteka u Crnoj Gori; 11. mr Stevan Kordić i Snežana Pejović (Crna Gora), Manuskripti u Franjevačkom samostanu sv. Klare u Kotoru; 12. Marija Saulačić (Crna Gora), O konzervaciji i restauraciji bibliotečkog fonda u Franjevačkoj i Biskupijskoj biblioteci u Kotoru; 13. Ruža Danilović (Crna Gora), Doprinos crkvenih lica u formiranju i bogaćenju bibliotečkih fondova u Kotoru i okolini; 14. Nevenka Mitrović (Crna Gora), Biblioteka Manastira Savine, Herceg-Novi; 15. Don Srećko Majić (Crna Gora), Djelatnost izdavačke kuće "Gospa od Škrpjela" i arhivski i bibliotečki izvori.

Gore. Malobrojni kadar u našim državnim i crkvenim arhivima i bibliotekama nije u stanju da se sam nosi sa problemima koji su posebno narasli posljednjih deset godina. Zbog toga Centar „Notar“ pokušava da animira međunarodnu stručnu i naučnu javnost da se rade zajednički projekti, kakva je bila i pomenuta konferencija. Neki dogovoreni projekti realizovaće se tokom ove i slijedeće godine, što je saopšteno na samoj Konferenciji od strane delegacije iz Državnog arhiva Štajerske iz Graca. Ona je ponudila pomoć Crnoj Gori za restauraciju i konzervaciju najugroženijih spisa Istorijskog arhiva u Kotoru i Biskupskog arhiva Kotor, uz obuku dva konzervatora Državnog arhiva Crne Gore u ukupnom trajanju od godinu dana u njihovom centru za konzervaciju i kroz pomoć u japanskom papiru u iznosu od 3.000 eura. Takođe, Arhiv Hrvatske je nakon Konferencije namjenio pomoć u arhivskim kutijama i stručnoj literaturi za Biskupski arhiv Kotor.

U okviru pomenute programske orijentacije važno je istaći da je Centar „Notar“ prošle godine realizovao održavanje u *Kotoru Ljetnje škole paleografije, diplomatike i arhivistike*⁴. Inicijativa je proistekla iz potrebe da se dopunski obrazuju i usavršavaju u Crnoj Gori kako stručnjaci koji treba da rade sa manuskriptima, tako i naučni istraživači, jer je iz godine u godinu sve manje onih koji su u stanju da koriste arhivsku građu, posebno onu iz srednjeg vijeka. „Notar“ je uspješno realizovao u saradnji sa prof. dr Horstom Enzensbergerom sa Univerziteta iz Bamberga prošlogodišnji **kurs latinske paleografije**. Ubuduće bi trebalo, na osnovu međunarodnog sporazuma o saradnji na polju arhivistike između Republike Italije i Republike Crne Gore, koji je inicirao „Notar“ i koji je potpisan u maju prošle godine u Firenci, da se Ljetnja škola organizuje uz pomoć stručnjaka iz Italije. Za saradnju na ovom projektu zainteresovani su Državni arhiv Crne Gore i Istorijski institut Crne Gore. S obzirom na to da su i susjedne države, posebno one iz bivše Jugoslavije, takođe pokazale interes da šalju svoje kandidate, mogao bi se u Kotoru formirati jedan manji regionalni centar za ovakvu obuku, koji bi okupljao stručnjake iz mediteranskog područja zemalja koji imaju komplementarne izvore i upućene su na međusobnu saradnju.

Uz to, pokušava se pokrenuti i projekat izrade Centralnog kataloga pomorstva (CKP) Crne Gore pri Biblioteci Fakulteta za pomorstvo u Kotoru. Ovaj projekat će takođe neminovno podrazumjevati uključivanje kao partnera asocijacije, institucije i pojedince iz susjednih primorskih zemalja, Hrvatske, Italije, Albanije.

⁴ Opširnije u članku autora Snežane Pejović, O LJETNJOJ ŠKOLI PALEOGRAFIJE, DIPLOMATIKE I ARHIVISTIKE – KOTOR 2001, Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru, god. L, 2002.

Na osnovu prethodno izloženog vidi se da organizacija „Notar”, sa skromnim sredstvima i svojim malim snagama, želi da pokrene mnogo toga sa jednim ciljem da se dokumentarno nasljeđe, koje se uprkos vjekovnim nedaćama, ratovima, bolestima, zemljotresima, požarima na ovim prostorima ipak očuvalo u Kotoru, Boki ili Crnoj Gori, zaštiti za buduća vremena kao mali, ali važan segment svjetske kulturne baštine. U tome očekujemo pomoć i podršku svih kolega, srodnih organizacija, institucija, iz zemlje i inostranstva i upućujemo ih da prate naš rad na Internet adresi organizacije „Notar”: www.cdknotar.cg.yu.

Kotor, 12.09.2002.